

THOMPSON, Evan (2007)

Mind in Life.

London: Belknap Press, p. 543

A Mind in Life: biology, phenomenology and the sciences of mind, el professor Evan Thompson (Universitat de Toronto) repren el projecte iniciat setze anys abans amb la publicació —juntament amb Francisco Varela i Eleanor Rosch— de *The Embodied Mind: Cognitive Science and Human Experience*. Aquella va ser sens dubte una obra trencadora i estimuladora en el camp de l'estudi de la ment, pionera no tant a reivindicar la subjectivitat com a *explanandum* de la ciència cognitiva com a proposar una alternativa al paradigma computacionalista per poder-la abordar. En molts sentits es pot considerar que *Mind in Life* recull aquell llegat, però no només això, sinó que el porta un pas més enllà, elaborant una síntesi més madura, matisada, complexa i equilibrada.

El problema de fons aquí és el hiat explicatiu que hi ha entre consciència i natura, o en uns termes més manejables, entre la vida i la ment com a objectes d'investigació filosòfica i científica, i la vida i la ment tal com les experimentem subjectivament. La pregunta que es planteja, per tant, és ancestral: exactament de quina manera la consciència i la nostra experiència subjectiva està relacionada amb el cervell i amb el nostre cos en general? I per extensió, quina consideració cal donar a la subjectivitat a l'hora d'elaborar i de ponderar la nostra comprensió de la ment? Un problema al qual Thompson s'enfronta articulant idees provinents principalment de tres camps, com el subtítol de l'obra indica de manera transparent: la biologia, la fenomenologia i l'estudi científic de la ment i el cervell.

Lluny de pretendre oferir teories noves sobre això o proposar models originals de la consciència, l'aproximació de Thompson al problema parteix de la

convicció que per progressar en el hiat explicatiu necessitem anàlisis fenomenològiques més riques de l'estructura de l'experiència, i necessitem models científics de la vida i de la ment informats per aquestes anàlisis fenomenològiques, alhora que aquestes informen les anàlisis fenomenològiques de l'experiència. És a dir, l'aposta de Thompson consisteix a evitar tota temptació de salvar el hiat explicatiu de manera reductiva, i treballar per enriquir els recursos filosòfics i científics que tenim per comprendre cada un dels dos extrems del hiat, reconduint l'estudi científic de la vida i la ment, d'una banda, i l'anàlisi fenomenològica de l'experiència, de l'altra, de manera que puguin il·luminar-se mútuament.

Thompson obre el llibre precisament amb una radiografia de com aquest hiat explicatiu, un dels efectes més perennes del cartesianisme, ha estat constitutiu de la ciència cognitiva des de la seva institucionalització.

El paradigma computacionalista i cognitivista, de la mà d'una filosofia de la ment funcionalista, ha entès la cognició com a processament sintàctic d'informació codificada de manera simbòlica. Un processament que s'entén múltiplesment realitzable, cosa que fa que el seu substrat orgànic sigui bàsicament irrellevant per a la seva comprensió. I alhora, fa que la relació entre la ment i l'entorn sigui una relació de representació abstracta d'una realitat preestablerta.

Thompson denuncia les limitacions d'aquesta visió, així com de la presumpta alternativa connexionista, que tot i discrepar de la naturalesa dels processos computacionals i de les representacions, manté en essència la visió computacional i representacional de la ment. En contrast amb el conductisme, aquesta

aproximació va obrir la porta a estudiar els processos interns a la ment, però a costa de reduir l'objecte d'estudi a rutines subpersonals completament desconectades de l'experiència subjectiva. En una paraula, la subjectivitat continuava sent tabú, i la consciència, com a molt, un misteriós subproducte epifenomènic. El cartesià problema cos-ment s'ha convertit en un problema ment-ment; el hiat es troba ara entre la ment computacional i la ment experimentada.

El diagnòstic que fa Thompson del problema és que és insoluble, perquè els termes en els quals està plantejat el fan insoluble. Convé replantejar els dos extrems de la qüestió, convé replantejar el marc conceptual a partir del qual es construeix l'estudi de la ment, així com convé replantejar la consideració que es fa de l'experiència subjectiva. Aquest doble requeriment motiva el treball que pretén fer Thompson en ambdós extrems del hiat. I en aquest sentit, trobem en la resta de l'obra l'articulació i la defensa de dues posicions relativament autònomes però sinèrgiques: l'*enactivisme* i la *neurofenomenologia*. Considerem-les breument i per parts.

Pel que fa a l'estudi de la ment, les limitacions del computacionalisme van motivar una sèrie de reaccions crítiques i de propostes alternatives per abordar l'estudi de la ment. Thompson en recull dues, en el que ell anomena 'dinamisme corporalitzat': la idea que l'activitat del sistema nerviós s'ha d'entendre en termes de sistemes dinàmics autoorganitzats, i la idea que la ment és un fenomen corporalitzat, és a dir, que no processa informació a partir d'uns inputs generant uns outputs, sinó que està constitutivament determinada per l'activitat de l'organisme en el seu acoblament estructural a l'entorn, en un bucle sensorimotor irreductible. Propostes que al seu entendre van en la bona direcció, però que resulten insuficients.

El pas definitiu passa per reconèixer que la ment és un fenomen biològic.

Una de les tesis fortes del llibre, potser la principal, és precisament aquesta: que entre la vida i la ment hi ha una estreta continuïtat. En termes més concrets, que aquells conceptes bàsics per poder comprendre la vida (autoorganització, causalitat circular, dinàmiques col·lectives, autonomia, autopoiesis, etc.) resulten ser alhora fonamentals per a una adequada comprensió científica de la ment.

Aquest és el substrat que dona peu a l'*enactivisme*. De manera simplificada, la idea és la següent. La vida es pot entendre a partir de l'organització formal bàsica de certs sistemes a partir de la noció d'*autopoiesis*.

Un sistema autopoietic és aquell que presenta una interdependència circular entre una xarxa interconnectada de processos autoregeneradors i l'autoproducció d'un límit, de manera que tot el sistema persisteix en una constant autoproducció que preserva la seva individualitat. Aquests sistemes tenen una identitat emergent, en el sentit en què són susceptibles de desintegrar-se, són sensibles a certes perturbacions del medi, i aquestes perturbacions del medi poden conduir el sistema a la desintegració o no. És aquí on emergeix en la natura la normativitat primigènia d'allò mental, el valor i la significativitat de l'entorn per un organisme. Una normativitat purament dual (letal/no letal).

Ara bé, si a això hi afegim la capacitat de monitoritzar la proximitat de l'estat del sistema respecte al límit de l'espai d'estats viables, i de reconèixer i respondre al fet que una determinada perturbació desplaci el sistema cap al límit o lluny del límit, propietat que es coneix com a *adaptativitat*, aleshores tenim un sistema que és viu i alhora cognitiu. Aquesta forma d'organització produeix la coemergència d'una identitat subjectiva i d'un món. L'autonomia i adaptativitat del sistema donen peu al fet que tingui una determinada perspectiva del món, que sigui un *locus* d'interès,

necessitat, desig. I alhora, indissociablement, generen un espai d'interaccions significatives amb l'entorn.

És remarcable la capacitat amb la qual Thompson repassa la discussió analítica que hi ha hagut entorn aquestes nocions des que es proposessin a *The embodied mind*, conjugant-ne el balanç amb consideracions provinents de la biologia molecular i la investigació en vida artificial, d'una banda, i entroncant amb les reflexions com les de Kant sobre la idea dels organismes com a *propòsit natural*, la Hans Jonas sobre l'arrel de la llibertat en la necessitat com a constitutiva del mode de ser dels organismes, o la de von Uexküll sobre la gènesi del món de la vida (*Umwelt*). El resultat, un marc conceptual que permet explicar com la ment, amb la seva subjectivitat i la intencionalitat primitives, apareixen en l'ordre natural.

La vida és cognició, doncs, encara que sigui en un sentit mínim. I és per això que la vida mental és també vida corporal i situada en el món. Les arrels de la ment no es troben únicament en el cervell, sinó que es ramifiquen a través del cos i l'entorn, i per tant la ment no pot ser reduïda únicament a processos cerebrals dins el cap.

Aquest primer estadi de l'estratègia de Thompson és al meu entendre el més ben elaborat i conloent. Sobretot com a model de la cognició mínima i com a fonament de la seva gènesi tant ontogènica com filogènica. En tot cas, la pregunta que potser es faci aquí el lector és: què aporta això a l'explicació dels fenòmens cognitius superiors, el llenguatge, el pensament abstracte, la memòria, etc? A mesura que anem fent avançar el model cap a formes de cognició més complexes i sofisticades, la imatge que en resultarà serà substancialment diferent de la que tenim ara? De quina manera? I realment respecte això Thompson no es pronuncia gaire explícitament. Però en tot cas, que la principal crítica que se li pot fer a aquest primer estadi de la seva estratègia

sigui que queda feina per fer per poder-ne valorar ulteriors implicacions ja diu força al seu favor.

L'altra línia mestra del pla de Thompson passa per reivindicar l'experiència conscient no només com a *explanandum* sinó també la seva anàlisi com a part ineludible de l'*explanans*. Mentre a *The embodied mind* els autors recorrien a la tradició oriental de meditació reflexiva, aquí Thompson recorre a la tradició de fenomenologia continental, particularment, al pensament de Husserl i Merleau-Pony. L'autor reconeix que anteriorment havia considerat aquesta tradició un projecte fallit, fruit d'una recepció profundament marcada per la lectura de Dreyfuss, que feia de Husserl un proto-cognitivist pseudorepresentacionista. Aquí s'aparta d'aquesta lectura, i entre els capítols 2 i 4 elabora una anàlisi de l'estructura de l'experiència que conjugui amb el model enactiu de la ment.

Aquesta articulació és delicada i complexa. Per una banda, el model enactiu té com a corollari epistemològic que l'agent cognitiu consitueix el seu món, és a dir, que la relació entre el subjecte i el món no és la de la representació d'una realitat ja establerta.

Aquest és un dels punts de contacte que Thompson troba amb el pensament fenomenològic, que té com una de les idees nuclears la constitució de l'objecte d'experiència per part del subjecte. Sobre aquesta base, l'autor defensa una naturalització de la fenomenologia que permeti acomodar ontològicament la subjectivitat en una explicació científica de la ment. El gir aquí consisteix precisament a redefinir el compromís naturalista del científic o el filòsof, entenent que la natura ja no és aquell reialme de fenòmens independent al nostre accés cognitiu a la realitat, sinó el món que emergeix conjuntament amb la nostra activitat cognitiva. Un intent de conciliació que deixa preguntes obertes, però que resulta alhora terriblement estimulant.

I proveeix el coixí sobre el qual, en la tercera part del llibre, Thompson aborda la qüestió de la subjectivitat i la consciència. I ho fa a través del programa que Varela va anomenar *neurofenomenologia*, que sosté que l'anàlisi fenomenològica de l'experiència i l'estudi neurocientífic del cervell han d'anar de la mà, mediats per models formals provinents de la teoria de sistemes dinàmics, oferint mútues restriccions en el seu desenvolupament. Sota aquesta llum, Thompson repassa progressos fets en el camp de la psicologia i la neurociència seguint aquestes directius en àmbits com el pensament en imatges, les emocions, l'empatia i l'enculturació. És un procedir, el de la darrera part del llibre, més exemplificador i especulatiu que concloent, val a dir. Tot plegat, desemboca en una reflexió final sobre la necessitat de considerar la dimensió cultural de l'ésser humà alhora de prosseguir la tasca aquí iniciada, i que d'alguna

manera respon a aquella inquietud deixada a l'aire en la segona part.

Es tracta, en definitiva, d'una obra interessant i meritòria, un intent de síntesi ambiciós i lloable, fins i tot si deixa preguntes a l'aire, si apunta més coses de les que conclou, i si, com no podria ser d'una altra manera, desemboca en una invitació a fer la feina que ha quedat pendent. Que és molta. Lloable per la seva àmplia i profunda perspectiva sobre les diverses fonts de les que veu, per la seva claredat expositiva i per la seva capacitat de generar un vast i ric espai de possibilitats per a la recerca i la reflexió. Una lectura imprescindible per a tots els insatisfets amb el *mainstream* cognitivista.

Èric Arnau Soler

Universitat Autònoma de Barcelona
Departament de Filosofia

